

of names of fields are related to the formerly low, swampy conditions of many grounds and their vegetations, but also to their situation within the district, dismembered as the latter was by lakes and pools, to the enclosure-dams and to the utilization of the soil.

LITERATUUR

- Beekman, A. A.*, 1905—1907: *Dijk- en Waterschapsrecht in Nederland voor 1795*, I en II, 's-Gravenhage.
- Beekman, A. A.*, 1941: *Aanvullingen en verbeteringen op het gebied van dijk- en waterschapsrecht, bodem en water, aardrijkskunde enz.* Dl. XI v. h. *Middelned.* *Woordenboek van Verwijs, Verdam en Stoett.* 's-Gravenhage.
- Belonje, J.*, 1935: *Twee bijzondere landkaarten. West-Friesland's Oud en Nieuw*, dl IX. Hoorn.
- Boekenoogen, G. J.*, 1897: *De Zaaansche Volkstaal.* Leiden.
- Burck, P. du.*, 1949: *Bodemkartering van Geestmerambacht.* *Boor en Spade* III, 152—167.
- Edelman, C. H.*, 1947: *Iets over veldnamen en perceleringen.* *Landbouwk. Tijdschr.* 59, 706/708.
- Edelman, C. H. en M. M. van Hoffen*, 1949: *Landerijnamen met het bestanddeel „Honger”.* *Nom. Geogr. Neerl.* Dl XIII, 79—87. *Boor en Spade* IV, hst. 40.
- Edelman, C. H. en W. J. van Liere*, 1949: *Over woudgronden op de zeelei van westelijk en noordelijk Nederland.* *Tijdschr. Kon. Ned. Aard. Gen.* 66, 3. *Boor en Spade* IV, hst 2.
- Edelman, C. H. en A. W. Vlam*, 1949: *Over de perceelsnamen van het Nederlandse rivierkleigebied. I. Betuwe en Bommelerwaard.* *Boor en Spade* III, 231—284.
- Kalma, J. J.*, 1949—1950: *Frijske Plaknamen, I—III.* Leeuwarden.
- Noordeloos, P. en Joh. Morsink*, 1946: *Geschiedenis van de Polder „Het Grootslag”.* Heiloo.
- Pols, M. S.*, 1885: *West-Friesche Stadsrechten I.* Utrecht.
- Schönfeld, M.*, 1949: *Veldnamen in Nederland.* *Med. Kon. Ned. Acad. v. Wetensch., Afd. Letterk., N.R.* 12, 1. Amsterdam.

40. LANDERIJNAMEN MET HET BESTANDDEEL „HONGER”

Names of fields comprising the idiom „Honger”

door/by Prof. Dr C. H. Edelman en Ir M. M. van Hoffen

overgenomen uit: Nomina Geographica Neerlandica, dl. XIII, 1949

Gedurende de laatste jaren heeft de Stichting voor Bodemkartering in de door haar bestudeerde gebieden aanzienlijke collecties landerijnamen bijeengebracht, voornamelijk in het rivierengebied.

De waarde van dit materiaal ligt voornamelijk in de omstandigheid, dat de namen betrekking hebben op land, hetwelk bodemkundig nauwkeurig bekend is, terwijl de gekarteerde gebieden ook oudheidkundig volledig zijn geïnventariseerd.

De Bommelerwaard behoort tot de best onderzochte gebieden en het toponymisch materiaal bevat veel belangwekkends, waarover elders mededelingen zullen verschijnen.

1. Eén der namen, die in het bijzonder onze aandacht trokken, is die van de *Hongerkamp* of *Hongerskamp* onder Zaltbommel. Bij het vernemen van een dergelijke naam denkt men onwillekeurig aan honger in de betekenis van eeflust en men beschouwt dan de naam als een aanduiding voor slecht land, welke verklaring zo voor de hand ligt, dat nooit iemand aan de Honger-namen verder bijzondere aandacht heeft besteed.

Bij de kartering van de gemeente Zaltbommel bleek echter, dat er geen enkele aanwijzing te vinden was, dat het bedoelde perceel zich door een mindere kwaliteit van de omgeving onderscheidde; het tegendeel was eerder waar, zodat de verklaring als slecht land in dit geval niet opgaat.

Na verder onderzoek van de zaak willen wij het bestanddeel Honger in onze Hongernamen onderzoeken op de afkomst van het woord Hongaar, welk woord oudtijds ook als Onger, Honger of Hongher geschreven werd. Dit woord had in de middeleeuwen een zeer ongunstige klank, zodat een Hongerkamp ongeveer hetzelfde zou zijn als thans een woonwagenkamp, waarin men allerlei elementen concentreerde, die men in een ordelijke maatschappij niet wenste op te nemen. Voor deze opvatting pleit onder meer de merkwaardige ligging van de Bommelse Hongerkamp, ten opzichte van de verkeerswegen en de gemeentegrens. De Hongerkamp is namelijk het laatste en verst afgelegen perceel binnen de gemeente Zaltbommel, dat nog langs een verkeersweg — de oude zandweg van Zaltbommel naar 's-Hertogenbosch — bereikt kan worden.

Het perceel ligt op een plaats, waar men ook thans nog bij voorkeur een woonwagenkamp zou aanleggen.

2. Wij bevestigden deze opvatting aan een volgend voorbeeld, nl. de *Hongerkamp*, die in de gemeente Wageningen gelegen is. Op de fraaie kaart van Witteroos (1570), afgebeeld in het proefschrift van Dr W. A. J. Oosting: *Bodemkunde en Bodemkartering*, in hoofdzaak van Wageningen en omgeving (Wageningen 1936) en waarvan hier een fragment in vereenvoudigde vorm als fig. 2 is gereproduceerd, ziet men „Den Honger Camp Toebehoorende den Drossert van Waegheningen” als een omwald perceel buiten „Die Wiltgraef” liggen.

Het perceel is door een afzonderlijke toegangsweg aangesloten aan „die Moutwech” die vlakbij de Hongerkamp samenkomt met „den olden Wech”. De olden Wech verbond destijds de Wageningische Buurt met Grunsfoort (zie hiervoor de kaart van G. Passavante van de Moefhech 1649, eveneens afgebeeld bij Oosting); de Moutwech leidde in de richting van de Hartensche Molen.

De Wageningische Hongerkamp ligt dus aan een verkeersweg direct buiten het Wageningse woon- en werkgebied; de ligging is dus wederom gunstig voor de aanleg van een zwerverskamp, evenals dat in Zaltbommel het geval was.

3. Een derde ons goed bekend voorbeeld is de *Ongerkamp*

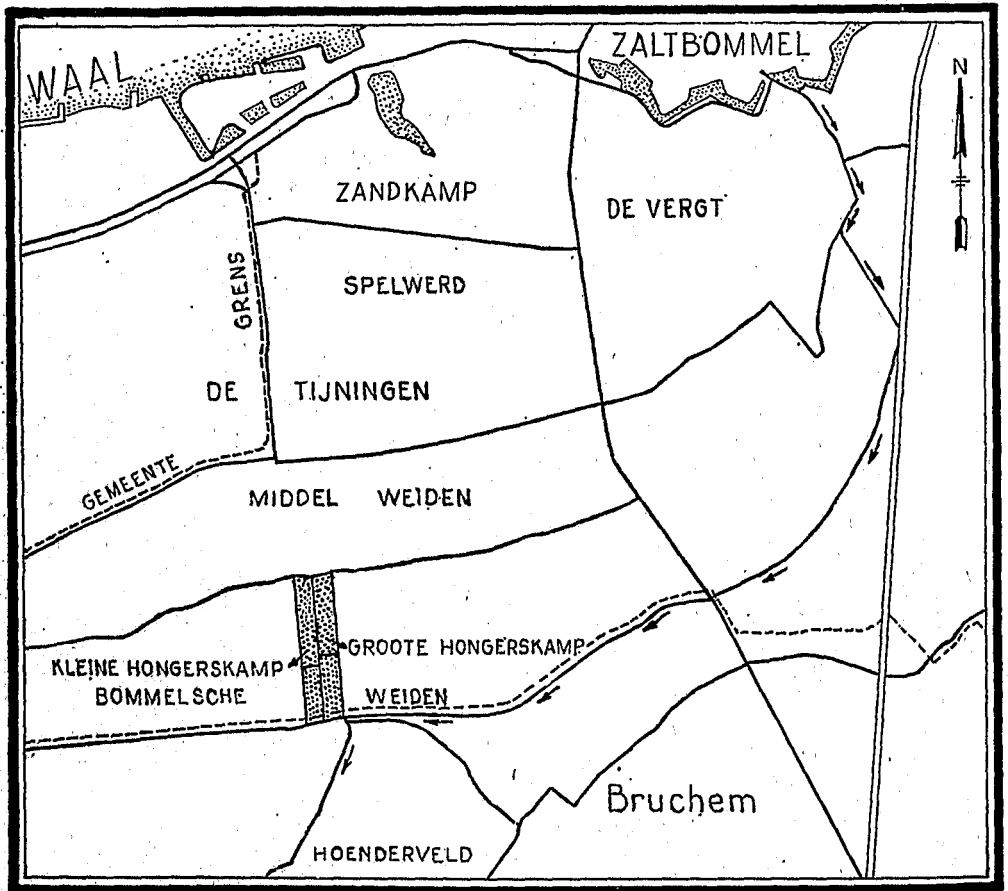

Fig. 1. Schetskaartje van het gebied ten zuiden van Zaltbommel, ter aanduiding van de ligging van de Hongerskamp. De pijlen geven het verloop aan van de oude verkeersweg van Zaltbommel naar 's-Hertogenbosch. Waar de weg het rechtsgebied van Zaltbommel verlaat ligt de Hongerskamp. Het perceel is later gedeeld; vandaar de toevoegingen kleine en grote.

Situation of the „Hongerskamp” south of Zaltbommel (Prov. Guelderland). The arrows indicate the old mainroad to 's-Hertogenbosch. The situation of the field is on the border of the municipality of Zaltbommel.

onder Bennekom. Aan de oude weg van het dorp Bennekom naar de Bennekomsche Meenth, tot voor kort tevens verkeersweg van Bennekom naar Veenendaal, in de onmiddellijke nabijheid van de van oudsher bestaande Gelders-Utrechts grens, vindt men ten zuiden van de weg de Ongerkamp, doorsneden door de (\pm 1440? aangelegde) Eemwal.

Ook deze Kamp ligt wederom bijzonder gunstig voor een zwerfverskamp. Een en ander is fraai afgebeeld in de polderatlas des

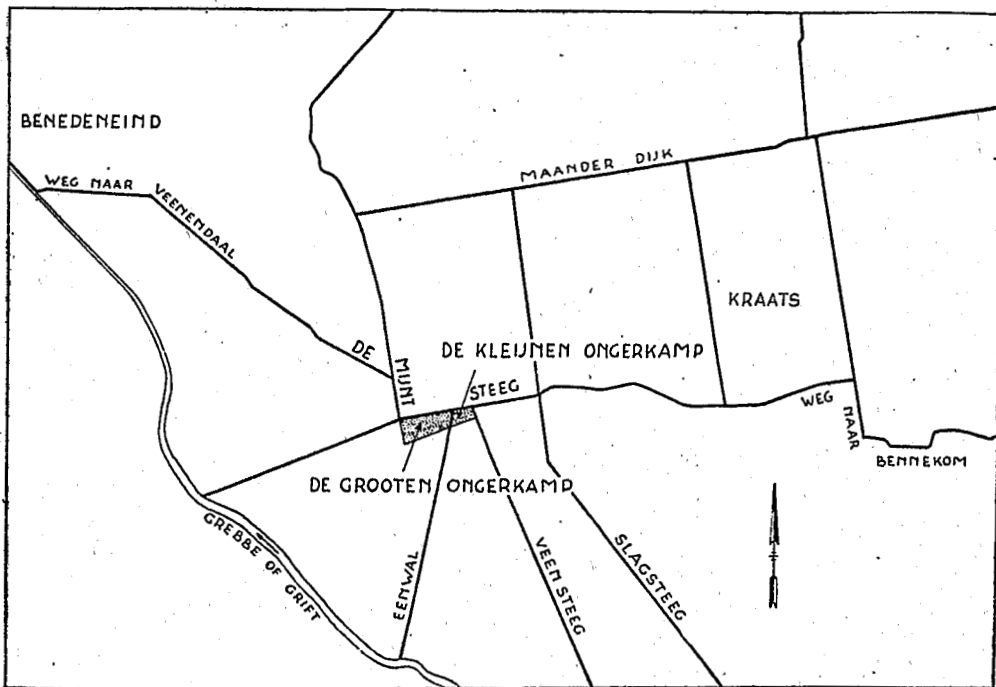

Fig. 3. Ligging van de Ongerkamp onder Bennekom aan de Mijnsteeg, als onderdeel van de oude verbindingsweg Bennekom-Veenendaal. De provinciegrens volgt de Grift, De Eemwal deelt de Ongerkamp in een kleine en een grote.
Situation of the „Ongerkamp” near Bennekom (Prov. Guelderland) on the old mainroad near the border of the Province.

Dijkstoels van Wageningen en Bennekom (1752-1753) opgemeten en getekend door de gebroeders M. en F. Beijerinck.

Deze gegevens waren voor ons aanleiding ook elders een onderzoek in te stellen naar landerijen, waarvan de naam het onderdeel Honger bevat.

4. De gemeente Dalfsen wordt doorkruist door de Hessenweg, lopende van Zwolle naar Ommen, Top. Kaart 1 : 25.000, No. 305 Dalfsen en 306 Ommen.

Even ten westen van de grens tussen Dalfsen en Ommen ligt in het Oudleuzener Veld een *Hongerveld*, hetwelk op de Top. Kaart van 1919 nog als heideveld staat aangegeven. Ook dit Hongerveld ligt op een voor een zwerversveld bij uitstek geschikte plaats (zie figuur 4).

5. In de gemeente Bergeyk (Noordbrabant) bevindt zich de *Hongarijensche Heide*, doorsneden door de *Hongarijensche Dijk*. Deze Hongarijensche Heide ligt onmiddellijk tegen de grens tussen

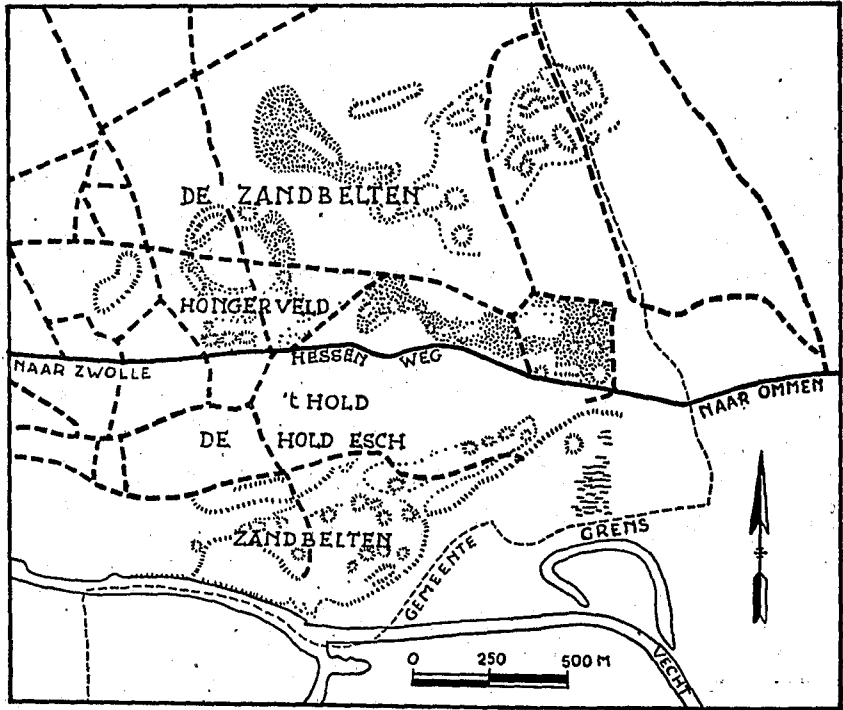

Fig. 4. Ligging van het Hongerveld onder Dalfsen, volgens Top. Kaart 1 : 25.000.
Situation of the „Hongerveld” in the municipality of Dalfsen (Overijssel) on the road Zwolle—Ommen (Top. Map 1 : 25.000).

de gemeenten Bergeyk en Luikgestel, terwijl de Hongarijensche Dijk toegang geeft tot de verkeersweg Lommel (België)—Valkenswaard. Zowel de naam als de ligging van deze heide steunen onze opvatting. Men vergelijke de Top. Kaart 1 : 25.000, no. 723, Bergeyk.

6. In de gemeente Hoge en Lage Mierde ligt de *Hongerensche Heide*, onmiddellijk tegen de grens met de Gemeente Reusel. De heide wordt doorsneden door de Hollandsche Weg. Een en ander is afgebeeld op de Top. Kaart 1 : 25.000, no. 705, Reussel.

7. Op de grens van de provincie Groningen en Drenthe, tevens de grens tussen de gemeenten Leek en Roden, ligt die *Hongercamp*. Jhr Prof. Dr P. J. van Winter vermeldt in zijn verhandeling: „Hoe heeft de provincie Groningen haar grenzen gekregen?” (Groningen 1946), uitvoerig de strijd welke de Groningers en Drenthen in de 17de en 18de eeuw hebben gevoerd om de grensbepaling rond dit terrein. De hierbij gevoegde schets van 1759 (fig. 5), welke overigens niet door fraaiheid uitmunt, laat het waterloopje

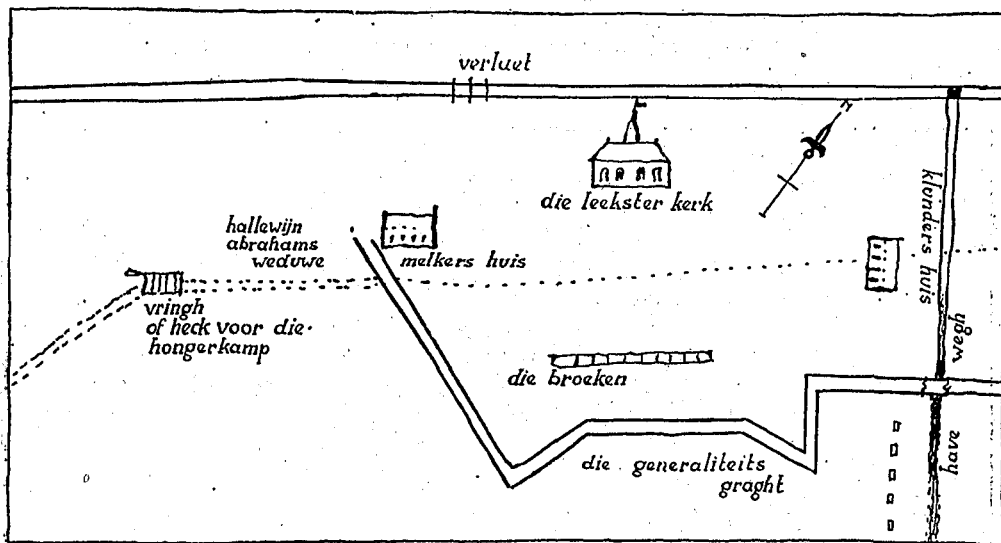

Fig. 5. Hongerkamp nabij Leek. Volgens een schetskaart van 1759 in het archief der Staten van Drenthe, No. 304, geciteerd naar Van Winter.

„Hongerkamp” near Leek on the provincial border of Groningen. According to a map of 1759, adopted from van Winter.

zien, dat in ieder geval reeds in 1550 ter plaatse de grens tussen Groningen en Drenthe zou hebben gevormd (gestippelde lijn van het hek van de Hongerkamp naar Klundershuis).

8. De onder 4, 5 en 6 besproken landerijen zijn vermeld in de „Lijst der Aardrijkskundige Namen van Nederland” 1936. Dezelfde bron geeft nog meer opgaven van Honger-namen, die echter volgens de topografische kaarten een minder opvallende ligging in het terrein vertonen. Het zijn de navolgende: *Hongersteeg* en *Hongersteeghsche Wetering* onder Zandstraat bij Schaaik (N.B.), Top. Kaart 1 : 25.000, no. 571, Grave; *Hongerveld* onder Deurningen (Overijssel), Top. Kaart 1 : 25.000, no. 380, Oldenzaal; *Hongerveld* onder Eelde, Top. Kaart 1 : 25.000, no. 15, Eelde; *Hongerveld* aan het Andersche Diep in het Oosterveld van Rolde, Top. Kaart 1 : 25.000, no. 170, Gasselte.

A. J. van de Aa, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, Dl. V, Gorinchem 1844, vermeldt eveneens een aantal Honger-namen: de *Hongarijen* onder Bergeyk (zie no. 5); de *Hongarij* nabij Wedde (Top. Kaart 1 : 25.000, no. 136, Wedde), welke nabij het trefpunt van drie gemeentegrenzen Wedde, Vlagtwedde en Bellingwolde ligt, direct grenzende aan de noordzijde van het Bourtangerveen, voorts *Oud en Nieuw Hongerland* in het land van Voorne (niet geïdentificeerd), *Hongersdijk* voormalige heerlijkheid op het voormalige eiland Wolfaartsdijk (niet geïdentifi-

ceerd) en *Hongerschar*, armoedige buurt onder St. Nicolaasga (Friesland). De betekenis van deze toponymen in onze zin is voors- hands onzeker.

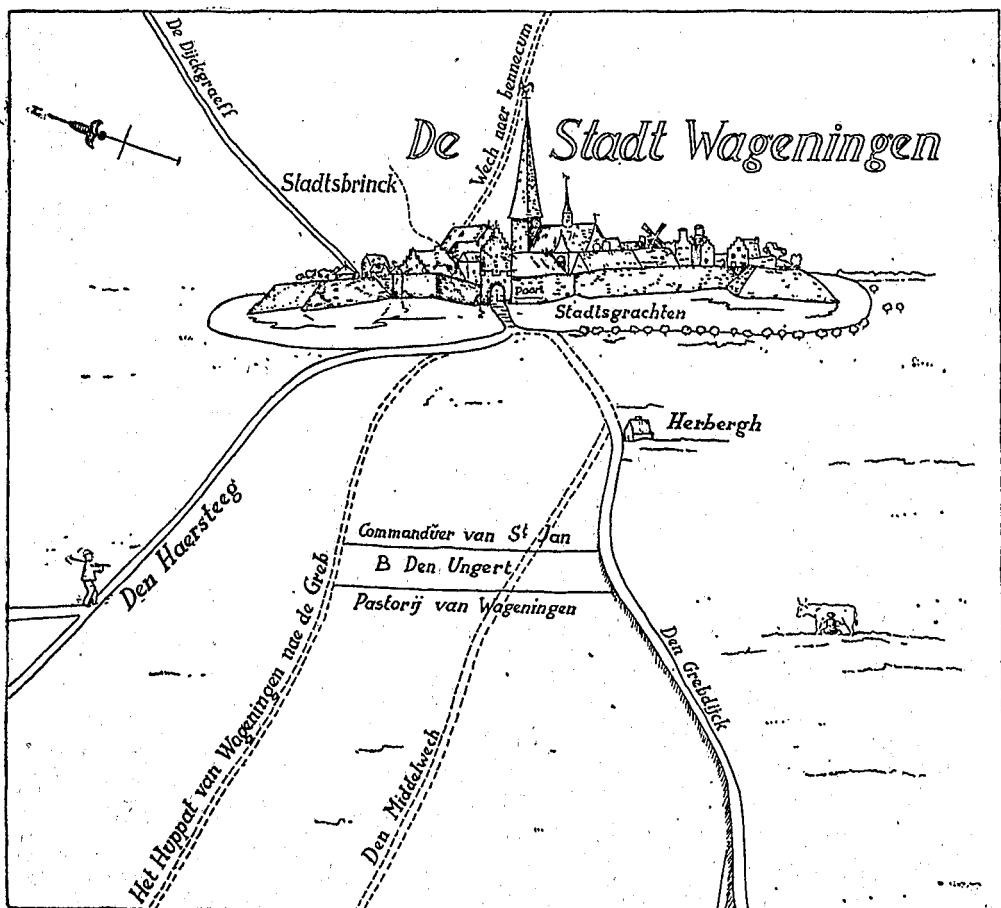

Fig. 6. Ligging van den Ungert nabij Wageningen, volgens het kaartboek van het St. Catharinagasthuis te Arnhem (1634).

Situation of the „Ungert” near Wageningen (Kaartboek van het St. Catharina- gasthuis at Arnhem, 1634).

9. Een andere schrijfwijze van Honger is *Unger*. Wij kennen aan de westkant van Wageningen een perceel dat in 1634 de naam *Ungert* droeg (Kaartboek St. Catharina Gasthuis, oud archief Arnhem, Rijksarchief Arnhem). Dit perceel is doorsneden door de huidige Nudeweg, eertijds Middenweg geheten, welke weg de hoofdverbinding vormt van Wageningen naar Rhenen. De ligging van dit perceel kan worden beschouwd als in overeenstemming te zijn met onze opvattingen van de zwerverskampen.

10. In het Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, enz. door K. de Flou, Dl. VI, Brugge 1926, vindt men talrijke Honger-namen opgesomd (Kol. 251-259). Men treft o.m. de volgende vormen aan: *Hongherghem, Hongherie, Hongrie, het Hongherieke, Hongheriestraete, Hongherstraet, Hongerswal, Honghervelt, Hongre, Hongrecoutre, la Hongrie*, enz. De oudste vermelding is van 1090. Blijkens de hier vermelde namen kan er geen twijfel bestaan over de betekenis van de aanduiding Honger in de zin van Hongaar in de middeleeuwse landerijnamen.

11. Indien men thans aan zwervers denkt, die men onder alle omstandigheden uit de maatschappij wil weren, dan denkt men allereerst aan Zigeuners. Blijkens de literatuur over deze zwervers treden de Zigeuners echter eerst in de 15de eeuw massaal op, zodat er tal van plakkatens tegen hen werden uitgevaardigd. In deze plakkatens spreekt men bijna steeds van Heidens en nooit van Hongars (Hongers). De Hongerkampen in onze zin moeten trouwens ouder zijn dan de 15e eeuw, anders kon de naam niet in 1090 worden vermeld. Eerder moet men denken aan zwervers uit de vroegere middeleeuwen.

Toch kunnen de gewoonten van de Zigeuners van nut zijn voor een juist begrip van de Hongerkampen. Blijkens de belangrijke Nederlandse bron over de Zigeuners, het werk van Mr J. Dirks, Geschiedkundige onderzoekingen aangaande het verblijf der Heidens of Egyptiërs in de Noordelijke Nederlanden, Utrecht 1850, hielden de Zigeuners zich bij voorkeur op nabij grenzen van ambten en heerlijkheden resp. grotere rechtsgebieden. Werden zij lastig gevallen door de justitie, dan konden zij zich gemakkelijk over de grens van het rechtsgebied verplaatsen en zich op deze wijze aan vervolging trachten te onttrekken.

In overeenstemming met deze reactie van ongewenste zwervers vinden wij ook de verblijfplaatsen van de vroegere zwervers nabij juridische grenzen. Als trekkers werden zij ook aan de toenmalige wegen gevonden, van welk verschijnsel de nummers 2-6 overtuigende voorbeelden geven.

De slechte naam van de Hongers leefde nog lang voort in de term „eunjer”, die als een afleiding van Unger wordt beschouwd. Daartoe verwijzen wij naar de woordenboeken.

Samenvattend menen wij in een aantal gevallen duidelijk te hebben gemaakt, dat landerijen met Honger-namen betrekking hebben op verblijfplaatsen van zwervers, die destijds als Hongers werden aangeduid. De naam gaat terug op de vroegere middeleeuwen. De Hongerkampen en -velden liggen aan de oude verkeerswegen en zijn dus van belang voor de studie daarvan. Bovendien illustreren zij een maatschappelijk verschijnsel uit de middeleeuwen, dat slechts weinig de aandacht heeft getrokken.

Er bestaan dus wel redenen om bij de studie van landerijnamen aandacht aan de Hongerkampen en hun ligging te besteden.

Met onze uiteenzettingen bedoelden wij geenszins, dat alle

toponymen met honger op de door ons aangeduide wijze zouden moeten worden verklaard.

Summary

Amongst the toponymical data, recorded by the Soil Survey Institute, the name „Hongerkamp” or „Hongerskamp” aroused the attention.

Involuntarily its meaning was thought to be related with poor land (Dutch: honger = English: hunger). This, however, did not comply with the soil-scientific experience. The name is connected with „Hongaar” (= Hungarian). Therefore one can imagine a relation with a Caravan-camp.

This explanation is strongly favoured, considering the location of these fields. As a matter of fact they are always situated near the municipal borders and along main roads. Authorities were generally inclined to keep undesirable, roving inhabitants of caravans as far away from orderly settlements as possible. Also Gipsies stayed by preference near the borders in order to be able to move quickly away from the jurisdiction of local magistrates, if it was in their interest to obviate prosecution.